

antics no hauria pogut reeixir sense la disponibilitat propera de les vies de transport marítim. El millor posicionament de la Marina, amb els ports de Sant Feliu i Palamós, des dels quals s'articularen dues línies de ferrocarril de via estreta, va consolidar en aquesta zona el desenvolupament de la gran indústria del suro, en detriment de la Frontera, condemnada a una gradual extinció.

9. Calella, un petit port de cabotatge

Calella de Palafrugell era el port d'entrada i sortida de productes de Palafrugell i de la zona de la Bisbal. A través d'ell, a principis del segle XIX, s'hi exportaven productes agrícoles (blat, farina, faves i fesols), corall, vi i, sobretot, taps. L'any 1823, en només 4 mesos, sortiren amb diverses destinacions 274 bales i balots amb gairebé 7,5 milions de taps. Aquest moviment feia necessària la presència del duaner, una figura que es va mantenir fins a principis del segle XX.

A mesura que s'incrementà la mida dels vaixells, un fenomen relacionat amb la introducció del vapor, el transport marítim es va anar concentrant en els ports més grans, principalment Palamós i Sant Feliu. A partir d'aquest moment el volum de mercaderies que sortí des de Calella minvà de forma espectacular fins a desaparèixer.

Jornades d'Arquitectura Popular al Segrià

(19 i 26 de novembre de 2003, Lleida)

Vicent Loscos

Aquestes jornades, organitzades per l'Associació d'Amics de l'Arquitectura Popular, es van fer a Lleida la tardor passada, amb del propòsit de promoure el coneixement i l'interès per la conservació de l'arquitectura rural que encara forma part del nostre paisatge. Juntament amb les dels membres de l'associació, hi va haver intervencions destacades de representants del Col·legi d'Arquitectes i de tècnics dels departaments de la Generalitat relacionats amb el tema. Aquestes intervencions van permetre abordar el futur de l'arquitectura popular sota un punt de vista més realista en argumentacions que el que es derivava senzillament de la contemplació entusiasta (pròpia dels amics declarats de la pedra seca) d'aquest esquefet extern que revesteix el nostre entorn tradicional. Un entorn de component fortament agrícola, i encara ramader, al qual la industrialització està can-

viant de fisonomia. La preocupació per les conseqüències culturals i paisatgístiques, tal vegada irreversibles, d'aquest canvi, ens ha portat a demanar l'opinió de persones que, per llur dedicació o formació, poden aclarir-nos millor les expectatives raonables.

Els actes van tenir lloc a la Biblioteca Pública de Lleida (Rambla d'Aragó, 10), amb el programa següent:

Dimecres, 19 de novembre, a les 19.30 h

Conferència: *Estils constructius de les cabanes de volta al Segrià*, a càrrec de Josep Preixens, de l'Associació d'Amics de l'Arquitectura Popular. Resum de la conferència:

La part seca de la comarca del Segrià és dipositària d'un ingent patrimoni de construccions rurals de pedra seca. Aquest tresor arquitectònic, llegat dels nostres avantpassats, en l'actualitat no es troba en un estat de conservació

Volta de canó. Artesa de Lleida. Fotografia: Assumpció Vilaseca.

Falsa cúpula. Aspa-1. Fotografia: Assumpció Vilaseca.

òptim, la introducció del tractor a l'agricultura va convertir en obsoletes aquestes construccions atès que el pagès podia prescindir de l'ús habitual que en feia. La solidesa de la seva construcció ha permès que avui encara les puguem contemplar al camp malgrat els molt anys d'abandonament.

Construccions com les cabanes de volta amb diferents estils de coberta, volta de canó, volta apuntada, volta plana, coberta de falsa cúpula, coberta per eliminació d'angles, coberta de llosa, coberta d'arc i llosa i coberta amb jàsseres i lloses.

A la comarca predomina la coberta de volta de canó, amb un 80 % del total, sent l'exemplar més monumental d'aquest estil la cabana anomenada mas del Laurador amb 200 m² de superfície interior.

En aquestes construccions hi feia vida el pagès quan recollia la collita i resguardava l'animal de càrrega quan estava lliure de les tasques que li eren pròpies.

Aquestes emblemàtiques construccions dels nostres camps no es poden perdre, si han perdut l'ús per al qual es van construir; hem de mirar de trobar-los: o un altre d'alternatiu perquè tornin a lluir com cal als nostres camps.

Per treballar en la salvaguarda d'aquest patrimoni es va crear l'associació d'Amics de l'Arquitectura Popular, amb la finalitat d'estudiar-lo, catalogar-lo, donar-lo a conèixer i defensar-lo.

Conferència: *La monumentalitat de les construccions de pedra seca*, a càrrec de Félix Martín, de l'Associació d'Amics de l'Arquitectura Popular. Resum de la conferència:

Dintre les diverses definicions que ens ofereix el diccionari respecte a l'expressió "monument",

potser la que millor encaixa en el tema que els ofereixo seguidament és la que diu "obra de mèrit excepcional", i aquest mèrit hom també el troba (i per què no?) en les construccions de pedra seca nostrades en totes i cadascuna de les tipologies presents al camp garriguenc i també, és clar, als que hi afronten territorialment.

L'excepcionalitat, en aquest cas, es manifesta no tant en la bel·losa estètica (que també hi és) sinó en aquelles construccions on les característiques dimensionals depassen en molt les proporcions normals: les converteixen en peça única.

La senzillesa formal d'aquestes construccions no pot, de cap manera, negar-los la consideració de monuments ja que, en la majoria dels casos, la dificultat constructiva els atorga per mèrit propi el valor afegit d'autèntics monuments al treball.

Quan els organitzadors d'aquesta trobada, i mitjançant el caràcter amic Josep Preixens, em van convidar a participar-hi, em va semblar escaient tocar aquest tema més que res com una mena de complement a la seva meritòria tasca de recerca i de divulgació d'aquesta genuïna expressió de l'arquitectura popular a les terres de ponent.

Intentaré ser tan breu com sigui possible en fer els comentaris adients per no cansar-vos i, si ho creieu convenient un cop acabada l'exposició, us faré els aclariments o bé les precisions que vulgueu plantejar-me si això està al meu abast. Deixeu-me dir, només per començar, que ens trobarem amb una "cabana de volta" de més de 200 metres quadrats de superfície, amb una "cogulla" oberta a punta d'escoda d'una capacitat de 87.500 l, i amb uns marges francament espectaculars: una labor de despedregament del territori poc menys que increïble en la mentalitat d'avui. Una cabana de picapedrers d'una tècnica constructiva i unes dimensions francament admirables, així com altres

Mas Laurador. Fotografia: Josep Preixens.

construccions dignes d'atenció...

Dimecres, 26 de novembre a les 19.30 h

Vídeo: *La torre a l'horta de Lleida*. Presentat per Josep Àngel Corbella. En aquest vídeo, fet pel mateix presentador, entre altres autors, es tracta de l'origen de les casetes de pagès de l'horta de Lleida, que aquí es coneixen amb el nom de *torres*. El seu caràcter divulgatiu i pedagògic ha estat el motiu de presentar-lo a l'alumnat dels diversos centres d'ensenyament de la ciutat.

Normalment, aquestes construccions, són de més envergadura que els masos que hom pot

trobar per l'Urgell de regadiu, i tenen el seu origen en les viles romanes. Segons l'època de construcció s'hi troben materials que van des de les pedres ciclòpies, en les més antigues, a carreus, toves, tàpia i obra, successivament. Fora de les més modernes, totes són mostres feaents de l'estil constructiu que es dona a les cases rurals; veritables exemplars d'una arquitectura popular que no acostuma a despertar l'entusiasme dels adeptes, però que és justament apreciada pels actuals impulsors de l'arquitectura sostenible. A les torres s'hi vivia tot l'any, excepte en temps de guerra, on es buscava refugi a la ciutat. Ac-

Falsa cúpula. Aspa-2. Fotografia: Josep Petit.

tualment encara n'hi ha d'habitudes tot l'any, però és més usual anar-hi en dies festius, com si d'un xalet al camp es tractés. No cal dir que formen part important del paisatge dels voltants de Lleida, i que, contràriament al que passa en terres de secà, no estan amenaçades de desaparició per abandonament, sinó que, en tot cas, poden anar perdent, com a mostres d'arquitectura popular, a causa de reparacions o reconstruccions al llarg del temps.

Taula rodona: *Té sentit preservar l'arquitectura popular?*

Convidats a la taula:

Àngel Mozota, responsable d'Assessorament Rural i Innovació Tecnològica del Departament d'Agricultura i Pesca.

Carles Sáez, arquitecte, representació del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Andreu Muñoz, president del Col·legi d'Arquitectes de Lleida.

Joscp Lluís Ribes, tècnic de la Sala d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdenses.

Francesc Pané, escriptor i professor de català. Regidor de l'Ajuntament de Lleida.

Joscp Petit, arquitecte i tècnic del Consell Comarcal del Segrià.

Joscp Àngel Corbella, arquitecte.

Joscp Gallart, arqueòleg territorial del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Moderador: Vicent Loscos, president de l'Associació d'Amics de l'Arquitectura Popular.

Resum de la taula rodona

El moderador va introduir la situació actual de l'arquitectura popular, a partir d'una síntesi històrica, amb un origen coincident amb l'expansió de l'agricultura al segle XVIII, a partir de la venda de terres eclesiàstiques i del comú, cosa que va suposar una proliferació de parets i marges, així com de barraques, cabanes, aljubs, etc. Les construccions en pedra (així com les fetes amb tàpia als llocs on la pedra escasseja) s'estenen pel camp al mateix ritme que ho fa la terra cultivada.

El màxim d'aquesta expansió es pot situar cap als anys trenta del segle passat, quan encara es fan, per altra banda, les grans fires de bestiar. Passada la guerra hi ha una continuïtat, que minva ara per l'escassetat i l'augment del cost de la vida, fins que, arribats els cinquanta apareixen els primers tractors. No cal insistir en el canvi que la mecanització va representar per al camp. Tot i que durant els anys cinquanta, i després, encara es va construir, més rarament cada vegada (de fet, no hi ha res que impedeixi construir actualment una paret; hi ha qui encara en fa), les cabanes i barraques esdevenen objectes fora d'ús, ja que els seus principals usuaris, els soferts animals, han estat rellevats per la màquina. Els marges, parets o espones, entren sovint en conflicte amb la voluminosa maquinària que, si inicialment havia de suposar una ajuda i una comoditat per al pagès, ha acabat per foragitar-lo de la terra. Tenim, doncs, una arquitectura rural que presenta un cicle de vida d'uns dos-cents anys en unitat amb una determinada arquitectura popular que se situa dins de les poblacions: pous de gel, cisternes, les mateixes cases... Però que arribada la mecanització deixa de rebre la saba pròpia dels éssers vius, i passa a ser arqueologia. La pregunta és, val la pena conservar aquestes construccions? Té sentit preservar l'arquitectura popular?

Entre els assistents a la taula rodona es va expressar una opinió en general favorable a la defensa d'aquests objectes, amb diferents matisos; des de la necessitat de proporcionar-los una altra funció que justifiqui la seva existència (no necessàriament com a peça de museu), fins a la condició necessària d'una catalogació prèvia per part del municipi interessat en la seva conservació. En aquest punt, els membres de l'associació presents van expressar el convenciment que si l'intent de conservar la ja castigada arquitectura havia de suposar una etapa prèvia de catalogació, a l'hora

de la veritat, no ens quedaria en efectiu gran cosa més que els corresponents catàlegs. Per evitar una pèrdua irreversible, pensem que la Generalitat ha d'intervenir directament en el problema, suplint el desinterès local, tot i donant a cada cosa el seu valor. És clar que una construcció o una ruïna de segles passats no es poden eliminar (els organismes competents ja tenen cura que això no passi) amb la impunitat que s'esgrimeix quan es colguen marges i s'enderroquen cabanes per raons ben discutibles.

L'estil de les intervencions va oscil·lar entre l'academicisme del professional i un esteticisme evocador del món rural pretèrit. Algú va apuntar la idea que no cal conservar-ho tot (ja que a hores d'ara ja no és possible), sinó aquells exemplars més representatius o ben conservats fins al moment.

La dificultat de reproduir aquí les diverses intervencions la podem remeiar en part, oferint els textos que tres dels convidats ens van facilitar; i que es troben al web de l'associació: www.arquitectura-popular.com/presencia/andreu_munoz.html, www.carles_saez.html, www.joscp_petit.html.

Aclariment

Mas Llaurador és una cabana pallissa, feta de volta, que té una planta de 200 m², a la qual fan referència J. Preixens i F. Martín, respectivament. Aquesta construcció es troba al terme d'Aitona. Es va cremar, per una cigarreta, l'any 1974 quan era plena de palla. L'incendi, que va durar uns dies, va causar la destrucció d'elements de l'habitable que hi ha al pis superior, així com l'ennegriment de la pedra a l'interior (això fa que les fotos, que ja són difícils d'obtenir per la poca llum, resultin poc clares). Valdria la pena reparar-la, ja que l'estructura es manté, encara, en bon estat.